

SAMPLE
SEFER SHMOS NOW IN STORES!

מאוצרות
לקוטי
שיחות

ויקהל (חלק טז, שיחה א)
VAYAKHEL (VOL. 16, SICHAH 1)

SELECTIONS FROM
LIKKUTEI
SICHOS

INSIGHTS INTO THE WEEKLY PARSHA
BY THE LUBAVITCHER REBBE

Take your learning

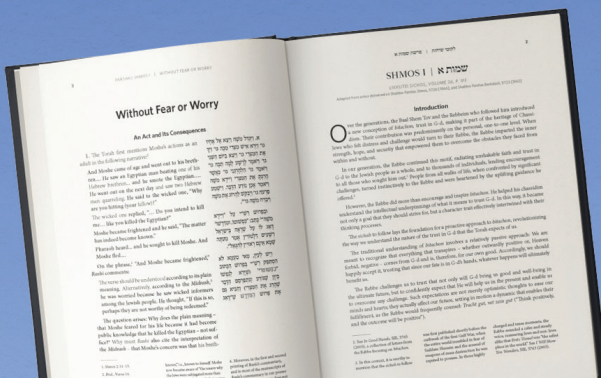
FROM STRENGTH TO STRENGTH

The Rebbe's Likkutei Sichos transforms Torah study, Jewish life, and daily routine.

The bestselling Selections from Likkutei Sichos series is proud to debut its newest volume, SEFER SHMOS.

With enhanced features and infinite depth, Sefer Shmos is guaranteed to boost your learning from strength to strength.

NEW VOLUME

SIE.ORG/SHMOS

Dear Friend,

We are delighted to share with you this *sichah* on Parshas Vayakhel from Likkutei Sichos Vol. 16, as it is being learned now by thousands across the globe as part of “Project Likkutei Sichos.”

This *sichah* is a sample from our widely acclaimed series “Selections from Likkutei Sichos,” that can be purchased in Judaica stores or on our website SIE.org.

Currently there are two volumes available for purchase — *Bereishis* and *Shmos*, with *Vayikra* in the works.

Moshiach now!

Sichos In English

VAYAKHEL II | ויקהל ב

LIKKUTEI SICHOS, VOLUME 16, P. 424FF.

Adapted from a *Sichah* delivered on *Shabbos Parshas Vayakhel-Pekudei*, 5726 [1966]

Introduction

The *sichah* that follows is in many ways an archetype for the Rebbe's approach to the study of *Rashi's* commentary. Fundamental to this approach is that *Rashi* did not merely collect and present commentaries from our Sages on Scripture. Instead, *Rashi's* goal was to enable a straightforward understanding of the Scriptural text, answering any questions that a beginning student would have when reading the narrative.¹

The Rebbe cites *Rashi's* commentary on the verse,² "The princes brought the *shoham* stones and the [other precious] stones for mounting in the *ephod* and the breastplate." *Rashi* quotes the words "the princes brought," and explains it by paraphrasing a teaching of Rabbi Nassan from the *Midrash*:

What prompted the princes to donate for the dedication of the Altar first, [before the rest of the Jewish people,] when [by contrast] they were not the first to donate for the work of [constructing] the Sanctuary?...

The Rebbe analyzes *Rashi's* wording, pointing out several problematic aspects. He resolves them with a creative explanation that not only answers the difficulties presented by *Rashi's* words, but also provides us with fundamental insights regarding leadership. The significance of the Rebbe's approach is that he does not use *Rashi* to communicate an idea of his own, but presents an idea that naturally emerges from *Rashi's* explanations.

The Rebbe begins by focusing on the order and wording in Rabbi Nassan's question, "What prompted the princes to donate for the dedication of the Altar first, [before the rest of the Jewish people,] when [by contrast] they were not the first to donate for the work of [constructing] the Sanctuary?"

Rabbi Nassan's question is not: Why didn't the princes donate first for the work of constructing the Sanctuary? It is the opposite: Why did they donate first to the dedication of the Altar? In other words, their conduct regarding the donations to the Sanctuary was not outwardly problematic. The question arises regarding their donations to the Altar. In other words, the fact that they did not donate immediately to the Sanctuary did not raise a question. On the contrary, that was the proper approach for a leader.

A leader's first responsibility is to his people. Only afterwards, should he think about himself and his own individual concerns, even his holy concerns. Therefore, rather than think of making their own donations, the princes encouraged the people to give.

1. As *Rashi* states (see his commentary to *Bereishis* 3:8, 24, *et al.*) and as the Rebbe emphasized repeatedly (*Likkutei Sichos*, Vol. *Likkutei Sichos*,

Vol. 5, p. 1, *et al.*), *Rashi* composed his commentary to present a simple, straightforward reading of the Torah so that even a five-year-old child

beginning his study of the Torah (see *Avos* 5:21) would be able to understand the text.

2. *Shmos* 35:27.

Having established that foundation, the Rebbe explains that the fact that the princes donated first for the dedication of the Altar indicates that their conduct regarding the donations to the Sanctuary was lacking. The construction of the Sanctuary was a matter of all-encompassing importance to all Jews. The princes should not have delayed their donations, because every Jew should have a portion in the donations to the Sanctuary, and more importantly, everything should have been done to enable the Sanctuary to be erected as soon as possible.

This is the delicate tight rope a leader has to walk – to be wholly dedicated to his people and simultaneously, to fulfill his own responsibilities in the most complete way possible. This lesson is relevant to every individual in his efforts to fulfill the leadership roles incumbent upon him in his home, community, and workplace.

Building on the fundamental concept explained above, the Rebbe also clarifies many other points in *Rashi's* commentary, delving into all its intricacies.

A Leader's Responsibility

The Princes' Donations

1. *Rashi* comments on the verse,¹ “The princes brought the *shoham*² stones and the [other precious] stones for mounting³ in the *ephod*⁴ and the breastplate,” by citing the words “the princes brought,” and paraphrasing Rabbi Nassan’s explanation:⁵

Rabbi Nassan said: What prompted the princes to donate for the dedication of the Altar ⁶ first,⁷ [before the rest of the Jewish people,] when [by contrast] they were not the first to donate for the work of [constructing] the Sanctuary?

א. אויפן פֿסוקא “וְהַנְּשָׂאִים הֵבִיאוּ אֶת אַבְנֵי הַשֹּׁהַם גֹּר” שְׁטַעֲלֵט זֵיךְ רַשִׁי אויף די ווערטער “וְהַנְּשָׂאִים הֵבִיאוּ” און איז מִפְּרָשִׁי: “אָמַר רַבִּי נָתַן מָה רָאוּ נְשִׂיאִים לְהַתְּנַדֵּב בְּחֻנְכָּת הַמִּזְבֵּחַ בְּתַחֲלָה וּבְמִלְאָכָת הַמִּשְׁכָּן לֹא הִתְּנַדְּבוּ בְּתַחֲלָה אֶלָּא

1. *Shmos* 35:27.

2. A semi-precious stone whose identity is a matter of question. See Ibn Ezra (*Shmos* 28:9). Some have identified it as sardonyx or beryl.

3. “Mounting” is used as the translation of the Hebrew *miluim*. It refers to the placement of the stones in their settings on the shoulder straps of the *ephod* and on the breastplate.

4. One of the garments of the *Kohen Gadol* to which the breastplate was attached.

5. *Rashi*’s commentary is taken from the *Sifri* (*Bamidbar* 7:3; quoted also in his commentary to that verse). However, the conclusion of *Rashi*’s commentary here, “Since at first they were lax...,” is not found in that source. Many particulars of *Rashi*’s commentary and its conclusion are, nevertheless, found in *Bamidbar Rabbah* 12:16 and *Midrash Tanchuma, Parshas Pekudei*, sec. 11. However, in those sources, this teaching is not quoted in the name of Rabbi Nassan and there are some differences in the wording used.

6. In the *Sifri* and in *Rashi*’s com-

mentary in *Bamidbar*, Rabbi Nassan’s teaching is cited on the verse (*Bamidbar* 7:3), “They brought them in front of the Sanctuary.” That verse is speaking about the donation of the wagons and the oxen to carry the Sanctuary during the journeys through the desert, as reflected in the verses that follow. (The *Sifri* and *Rashi* there make no mention of the dedication of the Altar.) The dedication of the Altar is only mentioned in *Bamidbar* from verse 10 onward (see *Rashi*’s commentary there).

The difference does not necessarily conflict with the wording here. It is possible to say simply that here as well the intent is not only to refer to the sacrifices for the inauguration of the Altar, but also to the donations of the wagons and the oxen. Note that in the second printing of *Rashi*’s commentary and in certain manuscripts of that commentary, it is stated, “What prompted the princes to donate for the dedication of the Sanctuary first?” Similarly, at the end of *Rashi*’s commentary, it is stated, “For this reason, they donated first for its dedication.” (This is also the version in the first printing of *Rashi*’s

commentary.

7. On the surface, analysis is required regarding the word “first.” (That word is also used in the *Sifri* and in *Rashi*’s commentary in *Bamidbar*, *loc. cit.*) and it is problematic because only the princes, and not the people at large, made donations for the dedication of the Altar.

In resolution, it could be said that “first” refers not to the dedication, but with regard to the Altar itself. The intent is that they were the first to offer individual sacrifices on the Altar and the other Jews brought their sacrifices only after the dedication of the Altar by the princes.

Alternatively, it could be said – as is the straightforward meaning of the word “first” – that since the other Jews were exceedingly generous, they also brought free-will offerings for the dedication of the Altar after the leaders did. Nevertheless, the Torah does not mention these offerings. Note, the wording in *Bamidbar* 7:84: “this is the dedication of the Altar... from the princes of Israel.” This is not the place for further discussion of the matter.

This is what the princes said, “Let the community donate what they will donate, and if they leave anything lacking, we will complete it.” Since the community completed [donating] everything, as it is written,⁸ “And the work was sufficient,” the princes said, “What are we to do?” [Therefore,] they brought the *shoham* stones, etc. For this reason, they donated first for the dedication of the Altar.⁹

Since initially they were lax, a letter is missing from their title, and **וְהַנְּשִׂאִים**, “the princes,” is written, [without a *yud*, instead of **וְהַנְּשִׂאִים**, with a *yud*.]¹¹

According to a simple understanding, (and as interpreted by the commentaries)¹¹ *Rashi* is clarifying that – since the Torah mentions the donation of the princes after all the other donations to the Sanctuary – it is accepted as plain fact that the princes made their donations last. However, it cannot be said that their donations are mentioned last only because these items were mentioned last in G-d’s command to Moshe at the beginning of *Parshas Terumah* and in Moshe’s command to the Jewish people at the beginning of *Parshas Vayakhel*.

8. *Shmos* 36:7.

9. In *Rashi’s* commentary in *Bamidbar* (and similarly in the *Sifri*, loc. cit.), there are several differences from *Rashi’s* commentary here:

a) In *Bamidbar*, *Rashi* does not include the word “it” in the phrase, “we will complete it.”

b) In that source, *Rashi* adds the words “they saw” in the phrase, “since they saw.”

c) And he adds the word “now” in the phrase, “They said, ‘Now, what are we...’”

d) And he concludes, “They brought the *shoham* stones and the [other precious] stones for mounting in the *ephod* and the *breastplate*,” without adding

וְהַנְּשִׂאִים (*etc.*). Here, by contrast, he concludes, “They brought the *shoham* stones, **וְהַנְּשִׂאִים** (*etc.*).”*

* Note that in his text, *Etz Ha-Daas Tov*, p. 114d, Rav Chayim Vital writes that the princes brought only the *shoham* stones and the [other precious] stones for mounting. (However, in his commentary on the verse cited above, he writes (p. 115c) that they also brought the spices and oil.)

On the surface, according to *Or HaChayim* (*Shmos* 25:7) and *Panim Yafos* (*Shmos* 25:2), et al., the Talmud (*Yoma* 75a) also understands that the princes brought only these precious stones and not the spices and the oil. Nevertheless, earlier, that Talmudic passage states that ornaments for

כָּךְ אָמְרוּ נְשִׂאִים יִתְּנֵדְבוּ צְבוּר מִה שֶׁמִּתְּנֵדְבִין וּמֵה שֶׁמִּתְּסָרִין אֲנִי מִשְׁלִימִין אוֹתוֹ כִּיּוֹן שֶׁהַשְּׁלִימוֹ צְבוּר אֶת הַכֹּל שֶׁנֶּאֱמַר וְהַמְּלֶאכֶה הִיָּתָה דַּיִם אָמְרוּ נְשִׂאִים מִה עָלִינוּ לַעֲשׂוֹת הִבִּיאוּ אֶת אֲבֵנֵי הַשֹּׁהַם וּגְוִי לְכֹךְ הִתְּנֵדְבוּ בַּחֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ תְּחִלָּה וּלְפִי שֶׁנֶּתְעַצְלוּ מִתְּחִלָּה נִחְסְרָה אוֹת מִשְׁכָּם וְהַנְּשִׂאִים כְּתִיב.”

בְּפִשְׁטוֹת לְעֵרֻט מְעַן (וְוִי מְפָרְשִׁים זָאגֵן) אִזּוֹ רֶשֶׁ"י בְּאוֹרְאֵרֵט דָּא: וְוִיבְאֵלֵד דִּי תוֹרָה דְּעֵרְמָאנֵט דִּי נִדְבַת הַנְּשִׂאִים נֶאֱדָר אֵלַע אֲנִדְעֵרַע נְדָבוֹת הַמִּשְׁכָּן, דָּאֲרָף מְעַן אֲנִנְעֵמְעַן (בְּפִשְׁטוֹת) אִזּוֹ דִּי נְשִׂאִים הָאֵבֵן זִיד מִתְּנֵדְב גְּעוּוֹעַן דִּי לְעֵצְטַע -

מִ'קָּעֵן נִיט זָאגֵן, אִזּוֹ זִייעֵר נְדָבָה וְוִיעֵרֵט גְּעֵרְעֵכְנֵט לְבִסוּף נֶאֱדָר דְּעֵרְפָּאֵר וְוִייל אִזּוֹי אִזּוֹ גְּעוּוֹעַן דְּעֵר סְדֵר אִינְעֵם צִיוִי פִּון הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא לְמִשָּׁה (אִין אָנְהוּיב פִּרְשֵׁת תְּרוּמָה) אִון פִּון מִשָּׁה לִישְׁרָאֵל (אִין אָנְהוּיב פִּון אֲנִנְעֵר סְדֵרָה) -

women (spices, etc.) descended with the manna. The *Targum* of Yonasan ben Uziel on *Shmos* 35:27-28, explains that the clouds brought the spices and the oil. This is not the place for further discussion of the matter. (This marginal note is focusing on whether *Rashi* included **וְהַנְּשִׂאִים**, “etc.,” in his commentary. The presence or absence of that term depends on whether the princes’ donation included the spices and the oil or not. The Rebbe cites sources for both positions.)

10. In this verse, the word is written **וְהַנְּשִׂאִים**, without a *yud* at all. Generally, the word **וְהַנְּשִׂאִים** is written **וְהַנְּשִׂאִים**, including one or two *yuds*.

11. See *Maskil LeDavid* to *Rashi’s* commentary here.

12. Similar concepts apply regard-

True, the commandment to donate (the items included in the princes' donations) – the *shoham* stones, the other precious stones for mounting, the oil for the light, and the spices for the anointing oil and incense offering – were mentioned after the commandment regarding all the other donations¹² for the Sanctuary, at the end of the thirteen materials listed.¹³ Nevertheless, were this to be the reason that their donations were named last:¹⁴

a) The verse beginning, “The princes brought...,” would have had to be stated immediately after the verse beginning,¹⁵ “Everyone who donated an offering... brought,” and not after the verses,¹⁶ “Every wise-hearted woman spun with her hands .... All the women whose hearts uplifted them...,” which already speak about another subject aside from the items the Jews were commanded to bring.¹⁷

b) The question arises, why does the verse highlight the donations of the princes,¹⁸ distinguishing them from

אז דער ציווי אויף די נדבות פון אבני שהם אבני מלואים שמן למאור בשמים לשמן המשחה ולקטרת הסמים (די פֿרטים פון די נדבות הנשיאים) שטייט נאכן ציווי אויף אלע אנדערע נדבות (צום סוף פון די י"ג דברים) -

ווארום^ט אויב אזוי: א) האט דער פסוק "והנשאם הביאו" געדארפט שטיין באלד נאכן פסוק "כל מרים תרומת . . הביאו" און ניט נאך די פסוקים "וכל אשה חכמת לב בידיה טוו גו' וכל הנשים אשר נשא לבן גו'" (וועלכע ריידן שוין ניט וועגן די פֿרטי הנדבות אויף וועלכע ס'איז געווען דער ציווי);^ט ב) פֿארוואס טייט דער פסוק בכלל אויס הבאת הנשיאים^ט

ing the order of the commandments to fashion the [sacred articles of the Sanctuary.] The commandment to make the oil for the light and the priestly garments was delivered in *Parshas Tetzaveh* after the commandment regarding the work of the Sanctuary in *Parshas Terumah*. Note also *Rashi's* commentary on *Vayikra* 24:2.

The commandment to bring the spices for the anointing oil and the incense offering was given in *Parshas Ki Sissa*.

13. Note the first resolution offered by *Or HaChayim*, *Shmos* 25:7.

14. There is a further point requiring explanation: G-d's command to Moshe at the beginning of *Parshas Terumah* and Moshe's command to the Jewish people at the beginning of *Parshas Vayakhel*, mention “the oil for illumination, the spices for the anointing oil and the incense offering” before “the *shoham* stones and [other precious] stones for mounting.”

By pointing out the difference between the sequence in these verses and in the description of the offerings brought by the princes, the Rebbe is strengthening the argument made in the main text – that the reason the princes brought their donations last was not because the objects that they donated were the last mentioned in G-d's command. Were it to have been necessary to bring the donations to the Sanctuary according to the sequence in G-d's command, the princes should not have deviated from that order.

15. *Shmos* 35:24.

16. *Ibid.* 35:25-26.

17. It could, however, be said, that these verses are also included in the description of the donations to the Sanctuary; it is just that the verses describe how they were brought. See *Or HaChayim* to this verse and *Likkutei Sichos*, Vol. 16, p. 452ff.

18. The fact that Scripture specifically mentions which items were brought by the princes – the *shoham* stones, other precious stones for mounting, spices, etc. – is easily understood.

They are mentioned just as all the other thirteen materials brought by the Jewish people are specifically mentioned. However, it is seemingly unnecessary to explicitly state that the princes brought these items.

On the surface, it could be said that the princes were singled out and mentioned specifically because of their importance. However, if that was the reason, they should have been mentioned first, before the donations of the entire Jewish people.

It seems somewhat forced to say that they were not mentioned first because the items they brought were the last mentioned in the command, as stated in the main text. That resolution is difficult to accept because were the donations of the princes to have been mentioned specifically because of their importance, they would not have been mentioned last, for that might give the impression that they were less important.

In addition, there is a further point. There were many important people among the Jews at that time, e.g., the

the donations of the Jewish people as a whole, about which it is written,¹⁹ “Every man whose heart uplifted him came....”²⁰

פון “ויבאו” כל איש אשר נשאו לבו
גרו“?”

elders, etc. Certainly, they also made donations to the Sanctuary in a manner befitting their importance. Nevertheless, they were not specifically mentioned.

However, two resolutions can be offered regarding that last point:

a) It is possible to say that a different interpretation could be offered for the word *nesi'im*. Although *Rashi* here – see also *Rashi, Bamidbar* 7:2 – interprets it as referring to the princes of the tribes, the word could also refer to important people in general, i.e., individuals who were more prominent than the general population. That definition is reflected in several previous places in the Torah. See, for example, *Rashi, Shmos* 34:32, which states, “after he taught the elders.” On the surface, *Rashi* is interpreting this to be the meaning of the term *hanesi'im be'eidah*, which can be understood as “the exalted of the community” mentioned in the previous verse.

b) Alternatively, it could be said that the others were not mentioned specifically because they did not bring a specific and unique object as the princes did. See the commentaries of *Tosafos Hadar Zakeinim, Rosh*, and *Chizkuni*, which explain the connection between the items the princes brought and their position as princes.

19. *Shmos* 35:21.

20. Indeed, because such a distinction is made and because *nesi'im* is written without a *yud*, it is possible to interpret that word as referring to “the clouds,” as it is used in *Mishlei* 25:14, et al. *Rashi, Bereishis* 17:20 also uses that word with that implication. Similarly, *Yoma* 75a, *Targum Yonasan ben Uziel, Targum Yerushalmi* (cited in *Baal HaTurim* here), and *Shmos Rabbah* 33:8 follow that interpretation. Moreover, according to that interpretation, the two questions raised above the main text would be

answered. Since these objects were not brought by people, they are mentioned last, after all the donations brought by people. (Note *Maharsha's Chiddushei Aggados to Yoma, loc. cit.*)

Nevertheless, *Rashi* does not follow that interpretation here because it is not the straightforward meaning of the text. In particular, we are forced to say that these objects were brought by the princes and not by the clouds because G-d's command to the Jews to bring the donations for the Sanctuary, as related at the beginning of *Parshas Terumah* (*Shmos* 25:2-3), explicitly states, “From every person whose heart motivates him, you shall take My offering.... Take from them....” i.e., the donations had to come from humans. Furthermore, in *Parshas Vayakhel*, the descriptions of the donation of the precious stones, the spices and the oil which follow (*Shmos* 35:29) speak of “every man and woman,” i.e., humans, not clouds. It is a simple assumption that this verse serves as a summary of all the preceding verses including the description of bringing these precious stones. (See interpretation of *Ibn Ezra* to this verse.)

On the surface, it is possible to say [as is implied by *Targum Yonasan ben Uziel* (see *Peirush Yonasan*) and *Shmos Rabbah, loc. cit.*]* that even according to the interpretation that *nesi'im* refers to the clouds, the term also retains its straightforward meaning, that it refers to the princes.** (Because of the two questions raised in the main text, we are forced to say that the word *nesi'im* also allows for the interpretation that the stones were brought by the clouds.***) It is possible to juxtapose that interpretation with the simple meaning of the verse, that they were brought by the princes, i.e., after the clouds deposited the precious stones, the princes actually brought them as donations.

Nevertheless, according to a straightforward understanding of

the text, it is difficult to say that the reason the verse “the princes brought” was written after the description of the donations brought by all the men and the women, and also after the description of the women weaving the goats' hair, was only intended to allude to the fact that the precious stone came to the princes via the clouds. Note, however, the end of commentary of *Or HaChayim* (*Shmos* 25:7).

* The *Midrash* uses the wording, “the prominent among them.” See the interpretation of *Maharav, loc. cit.*, who interprets this as referring to the princes. However, this understanding requires analysis because the *Midrash* continues, “Know that this is so, for it is written (*Shmos* 36:3), ‘They brought to him additional donations morning after morning.’” This verse is also cited in *Yoma, loc. cit.* See the marginal note that follows. According to a straightforward reading, the prooftext cited refers to the donations given by the Jewish people as a whole and not to those given by the princes.

** According to the interpretation of *Yoma, loc. cit.*, it appears that the word *nesi'im* refers only to the clouds. It is only that the Jewish people delivered what the clouds brought to the Sanctuary, as evident from an earlier portion of that passage. However, according to interpretation of *Rav Yoshiyahu Pinto* to the citation of the passage in *Ein Yaakov*, it appears that the passage should be interpreted in line with the understanding of *Targum Yonasan ben Uziel* and *Shmos Rabbah*. *Rabbeinu Bachya* understands the passage differently, stating that the Clouds of Glory brought the precious stones to Moshe's tent. This is also the implication of the passage in *Midrash HaGadol*.

From this, it is understood that Scripture seeks to emphasize that the princes brought their donations after everyone else.

However, this is difficult to comprehend according to a straightforward reading of the narrative. How is it that the princes of Israel waited before bringing their donations until after the entire congregation brought theirs? Commenting on this, *Rashi* explains the princes' reasoning: They said, "Let the community donate what they will donate, and if they leave anything lacking..." i.e., this transpired because "they were lax."

דערפון איז פארשטאנדיק, אז דער פסוק איז אויסן מ'דיגט צו זיין אז די נשיאים האבן זיך מתנדב געווען און געבראכט זייער נדבה לבסוף.

איז דאך ניט מוכן (אויך) בפשוטו של מקרא, ווי קומט עס אז די נשיאי ישראל האבן זיך אפגעהאלטן מיט זייער נדבה ביז נאך די נדבות פון גאנצן צבור - אויף דעם ברענגט רש"י, אז זיי האבן געזאגט: "יתנדבו צבור מה שמתנדבין ומה שמחסרין כו", דאס הייסט ס'איז געווען "לפי שנתעצלו".

Questioning *Rashi's* Commentary

2. Nevertheless, the lengthy elaboration in *Rashi's* commentary requires clarification. Among the questions that arise are:

a) *Rashi* asks, "What prompted the princes to donate for the dedication of the Altar...?" Of what relevance here is the fact that the princes donated first for the dedication of the Altar? The actual question here is: Why – regarding the donations for the work of constructing the Sanctuary that are described in this verse – didn't the princes donate first? Seemingly, *Rashi* should have only quoted part of Rabbi Nassan's teaching in answer to the question: Why did the princes not donate first for the construction of the Sanctuary?²¹

b) When answering his question, why was it necessary for *Rashi* to elaborate on the rationale given by the princes, "Let the community donate..."? Seemingly, *Rashi* should have stated concisely that the reason was "because they were lax."

ב. מ'דארף אבער פארשטיין די גרויסע אריכות אין פירוש רש"י:

א) בהקושיא "מה ראו כו" - וואס איז דא נוגע אז בא חנוכת המזבח האבן זיי זיך מתנדב געווען "בתחלה" - די קשיא דא איז פארוואס זיי האבן זיך ביי מלאכת המשכן (אין דעם פסוק) ניט מתנדב געווען בתחלה - האט רש"י געדארפט בריינגען פון רבי נתן'ס רייד נאר נשיאים "למה לא התנדבו בתחלה כו"²²?

ב) בהתירוץ וביאור: וואס איז נוגע דא די אריכות ההסברה פון די נשיאים "יתנדבו צבור וכו'"? לכאורה האט רש"י געדארפט באווארענען און אויספירן בקיצור, אז דער טעם איז "לפי שנתעצלו".

***This is similar to *Rashi's* commentary on the word *nesi'im* (*Bereishis* 17:20): "Like clouds they will pass." There, *Rashi* is not negating the simple interpretation of the word *nesi'im*. Instead, he is explaining why Scripture specifically uses the word *nesi'im* when describing Yishmael's descendants, i.e.,

the choice of that term also alludes to the interpretation that, "like clouds, they will pass."

21. Even if one would say that the fact the princes donated first for the dedication of the Altar strengthens the question, it would seem more appropriate to initially mention that

they did not donate to the construction of the Sanctuary at the outset.

22. *Bava Basra* 123a.

23. *Shmos* 36:5, 7.

24. See the elaborate explanation in *Maskil LeDavid* (*Shmos* 25:2). However, his interpretation – that

c) The essence of the narrative requires explanation: How is it possible to say that the entire reason Scripture singles out the donations of the princes – listing them after all the donations given for the Sanctuary, including the women spinning the goats' hair – is only to let us know that the princes “were lax”? That runs contrary to the general rule,²² “Scripture does not speak negatively even about an impure animal.”

Further Questions Regarding *Rashi's* Commentary

3. There are other specific points in *Rashi's* commentary that require explanation. Among them:

a) Seemingly, *Rashi's* statements are self-contradictory. From his statement, “Since the community completed [donating] everything, as it is written, ‘And the work was sufficient,’” it is evident that the community brought everything that was necessary for the work of the Sanctuary. How can that be reconciled with the fact that, in practice, they were still lacking “the *shoham* stones and [other precious] stones for [mounting] in the *ephod* and the breastplate, the spices and the oil [that were used] for illumination, the anointing oil, and for the incense offering”?

b) Since “the community completed [donating] everything,” and they made their donations with extensive generosity, as the Torah attests,²³ “The people are bringing very much.... And the work was sufficient.... There were [donations] left over,” why didn't they also bring those items that the princes had to supplement?²⁴

c) Conversely, why did the princes regret that

ג) בעצם העניין: ווי איז שייך זאגן אז דער גאנצער טעם וואס דער פסוק טיילט אויס די נדבות הנשיאים, רעכענענדיק זיי נאך אלע נדבות, אויך נאך טוית הנשים, איז בכדי צו לאזן וויסן אז “נתעצלו!” ס'איז דאך אפילו “בגנות בהמה טמאה לא דבר הכתוב”²⁵.

ג. אויך זיינען דא פמה דיוקים אין פירוש רש"י ומזה;

א) ס'איז א סתירה מניה וביה: פון דעם וואס רש"י זאגט “כיון שהשלימו צבור את הכל שנאמר והמלאכה היתה דים” איז קלאר, אז דער צבור האט געבראכט אק"ו וואס איז געווען נויטיק פאר מלאכת המשכן - היינט ווי שטימט עס מיט דעם וואס לפועל האבן נאך געפועלט די אבני שהם ואבני מלואים לאפוד ולהשן, הבשם, שמן למאור ולשמן המשחה ולקטרת הסמים? - ומזה

ב) וויבאלד אז “השלימו צבור את הכל” און זיי האבן עס געבראכט מיט אזא נדבות הלב, ווי דער פסוק איז מעיד “מרבם העם להביא גו' דים גו' והותר” - איז פארוואס האבן זיי ניט געבראכט אויך די נדבות וואס די נשיאים האבן געדארפט משלים זיין?

ג) ולאידך: פארוואס האבן זיך

the Jews were not commanded to bring the *shoham* stones, etc. – is not alluded to at all in *Rashi's* commentary. In particular, there is a difficulty with his explanation because according to it, we are forced to say (as he himself notes) that *Rashi* did not explain his statements

in *Parshas Terumah* because he was relying on his interpretation later in *Parshas Vayakhel*. As a general rule, *Rashi* will sometimes rely later on an interpretation already offered earlier, but he will not rely on a later interpretation when explaining a difficulty with the verse on which he is focusing.

25. *Bamidbar Rabbah* and *Midrash Tanchuma, Parshas Pekudei*, loc. cit., state, “They said, ‘Since we did not merit [to participate in] the donations for the work of the Sanctuary at all, we will therefore donate for

there was nothing for them to do and, for that reason, they donated first for the dedication of the Altar? On the contrary, they brought several items that were of fundamental importance for the Sanctuary and for the priestly garments.²⁵

d) What does *Rashi* add by saying, “Let the community donate what they will donate”? Seemingly, it would have been sufficient for *Rashi* to say, “The princes said, ‘If they leave anything lacking, we will complete it.’”

e) What is underscored by the words, “if they leave anything lacking”? The implication is that, by not bringing those items, there would be an inadequacy in what the Jews did, that there was something else they should have done. Seemingly, the princes should have said, “what they will not bring,” or the like. In particular, this is true because the term “bringing” is the language used by Scripture regarding the donations that were brought.

f) Why did the princes use the expression, “What are we to do?” The words “to do” seem out of place. Seemingly, they should have said, “What are we to bring?”²⁶ or the like.

g) Why does *Rashi* mention the name of the Sage who authored this teaching, Rabbi Nassan? As previously noted many times, *Rashi* only cites the name of the author of a teaching when doing so resolves a difficulty in interpretation of the verses or in *Rashi’s* commentary that would occur to an advanced student.²⁷

די נשיאים מצטער געווען “מה עלינו לעשות” און צוליב דעם האבן זיי בחנופת המזבח מתנדב געווען בתחלה - זיי האבן דאך לפועל געבראכט כמה וכמה ענינים עיקריים פאר דעם משכן און פאר די בגדי כהונה?²⁵

ד) וואס גיט צו דער לשון אין רש"י "יתנדבו צבור מה שמתנדבין" - עס וואלט געווען גענוג ווען רש"י זאגט "אמרו נשיאים מה שחסרין ישראל אנו משלימין אותו?"

ה) וואס איז די הדגשה "ומה שמחסרין כו" (וואס מיינט, אז אידן וועלן מאכן חסה, א חסרון אין אן ענין וואס זיי דארפן טאן) - מען האט געדארפט זאגן "ומה שלא יביאו כו" וכיצא בזה (ובפרט - אז דאס איז לשון הכתוב)?

ו) פארוואס זאגן זיי "מה עלינו לעשות" (ווי פאסט דא דער לשון "לעשות"? און גיט "מה עלינו להביא" (וכיצא בזה)?

ז) פארוואס ברענגט רש"י דעם נאמען פון בעל המאמר - רבי נתן? ווארום, כמדובר כמה פעמים, איז רש"י מעתיק דעם שם פון בעל המאמר נאר דאמאלס ווען דורך דעם ווערט פארענטפערט א שוועריקייט וואס קען נתעורר ווערן בא א תלמיד ממוּלח אין פירוש הכתובים, אדער אין דעם פירוש פון רש"י.²⁶

the priestly garments.” (*Bamidbar Rabbah* changes the wording slightly, saying “for the garments of the *Kohen Gadol*.”) See *Or HaChayim*, *Shmos* 25:7, s.v. *od nireh lomar*.

However, according to *Rashi*, whose interpretation reflects the straightforward meaning of Scripture, we do not see that such a distinction is made, i.e., that making the priestly garments is not considered as an important an element as that of the

work of constructing the Sanctuary. Note Ibn Ezra, *Shmos* 25:3, *et al.*, regarding the donations to the Sanctuary, “It concludes with a distinguished [item,] the *shoham* stones... for they were only found in possession of the princes.” Note also *Rashi’s* wording in *Parshas Vayakhel*, *loc. cit.*, that mentions “the work of the Sanctuary” when referring to all the donations, including those given for the priestly garments.

26. Note that in the second printed

edition of *Rashi’s* commentary and in a manuscript of that commentary, that is indeed the term used.

27. True, in this instance, the source for *Rashi’s* wording is the *Sifri* cited above, and the *Sifri* mentions Rabbi Nassan. Nevertheless, as mentioned several times, any point stated in a Talmudic or Midrashic passage quoted in *Rashi’s* commentary on the Torah must be necessary to facilitate the understanding of the straightforward

The Key to the Resolution

4. The above can be resolved by first explaining the precision of the order and wording in Rabbi Nassan's question, "What prompted the princes to donate for the dedication of the Altar first, [before the rest of the Jewish people,] when [by contrast] they were not the first to donate for the work of [constructing] the Sanctuary?" Rabbi Nassan's question is not: Why didn't the princes donate first for the work of [constructing] the Sanctuary? It is the opposite: Why did they donate first to the dedication of the Altar? This is also evident from the wording of Rabbi Nassan's answer, "For this reason, they donated first for the dedication of the Altar." What stood out as unique was the fact that they donated first for the dedication of the Altar.

This is very problematic:

a) Why does the fact that they donated first for the dedication of the Altar raise a question? Since they were the princes and the leaders of the Jewish people, seemingly that is what they should have done.

b) Conversely, if the order they followed in donating for the dedication of the Altar was problematic, but the order they followed in donating for the Sanctuary is understood, then *Rashi* should have raised this question only in *Parshas Naso* and not (also) in *Parshas Vayakhel* with regard to the donations for the work of [constructing] the Sanctuary?

In fact, these two questions answer each other: *Rashi's* intent in raising the question, "What prompted the princes...?" was not to explain that the reason the princes brought their donation

ה. וועט עס זיין פארשטאנדיק בהקדמם הביאור אין דייק הסדר והלשון פון שאלת רבי נתן - "מה ראו נשיאים להתנדב בחנכת המזבח בתחלה ובמלאכת המשכן לא התנדבו בתחלה": די קשיא איז ניט פארוואס זיי האבן זיך ניט מתנדב געווען ביי מלאכת המשכן בתחלה, נאר פארקערט: פארוואס זיי האבן זיך יא מתנדב געווען בתחלה ביי חנוכת המזבח [ווי ס'איז אויך מובן פון דעם לשון התירוצ' פון רבי נתן - "לכך התנדבו בחנכת המזבח תחלה" - דער חידוש איז אין זייער התנדבות בתחלה ביי חנוכת המזבח].

איז תמויה ביותר: (א) וואס פאר א קשיא איז דא אין דעם וואס (ביי חנוכת המזבח) "התנדבו בתחלה" - זייענדיק די נשיאי (ראשי) ישראל האט דאך אזוי געדארפט זיין!

(ב) לאידך, אויב די קשיא איז אויפן סדר פון נדבת חנוכת המזבח - אבער דער סדר פון נדבת המשכן איז מובן - האט דאך רש"י ניט געדארפט ברענגען די קשיא (אויך) אין אונזער פרשה ביי מלאכת המשכן, נאר בלויז אין פרשת נשא?

איז דער ביאור בזה - אז היא הנותנת: מיט זיין ברענגען (אויך) דא די קשיא "מה ראו נשיאים כו" איז רש"י אויסן (ניט צו פארענטפערן אז דאס וואס די נשיאים האבן געבראכט זייער נדבה לבסוף איז געווען מחמת עצלות, נאר פארקערט -) צו מסביר זיין אין דעם פסוק דא, אז דאס וואס די נשיאים האבן געבראכט זייער נדבה

meaning of Scripture. In particular, this is true in the present instance where *Rashi* does not cite the *Sifri* or the like as his source.

28. *Shmos* 19:14.

29. Cf. *Avos* 1:1.

30. *Rashi*, *Shmos* 13:13, 15:22, 26:15.

31. See *Ibn Ezra*, *Shmos* 35:27.

last was as a result of a lax attitude, but the opposite. He sought to explain this verse, and by doing so, to clarify that the princes' conduct in bringing the donation last was proper. On the contrary, the real question is: Why did they bring their donations for the dedication of the Altar first? By quoting Rabbi Nassan's question, "What prompted the princes...?" on this verse, *Rashi* was not questioning the princes' conduct in *Parshas Naso*, but rather explaining and clarifying the verse here.

A Leader's First Priority

5. Why was it necessary for the princes to bring their donation for the Sanctuary last? *Rashi* answers in a straightforward manner, "This is what the princes said, 'Let the community donate what they will donate, and if they leave anything lacking, we will complete it.'" With that explanation, he clarifies the responsibility of a leader. The role of a Jewish leader is first and foremost to ensure that the Jews do what is asked of them. Only afterwards, should he think about himself and his own individual concerns, even his holy concerns.

This approach is reflected in a previous commentary by *Rashi*. On the verse,²⁸ "Moshe descended from the mountain to the people," *Rashi* comments, "This teaches that Moshe did not focus on his own concerns. Instead, [he went] from the mountain to the people." On the surface, this seems problematic: What is *Rashi* teaching by saying that Moshe immediately conveyed the mission with which G-d had charged him to the Jewish people and he did not first focus on his own concerns? Seemingly, that is a given. However, the unique point in saying that Moshe did not focus on his own concerns is not only that he did not occupy himself with his physical needs, but also that he did not pay attention to his own concerns with regard to that very mission, to prepare himself for the Giving of the Torah, and, particularly, that he should be fit to be the one who "received the Torah at Sinai"²⁹ on behalf of the nation.

לְבַסּוֹף אִיזוּ דְעַר רִיבְטִיקְעֵר סִדֵּר הַנְּהַגָּה; וְאִדְרָבָה: דִּי קִשְׂיָא אִיזוּ גָאָר פֶּאָרוּוֹאָס בֵּי חֲנוּכַּת הַמִּזְבֵּחַ הָאֲבָן זִי יָא גְעִבְרָאֲכֵט בְּתַחֲלָה. אִין אַנְדֵּעֵרע ווערְטֵטֵער: דָּאָס וואָס רִשׁ"י זָאָגט דָּא "אָמַר רַבִּי נָתַן מַה רָאוּ נְשִׂיאִים כּו" - בְּרַעֲנֵגֵט עַר נִיט אַלֶּס קִשְׂיָא (אִין פֶּסוּק פֿון פֶּרֶשֶׁת נְשִׂא), נָאָר צו מַסְבִּיר זִיין דַּעַם תִּירוּץ וְבִיאָוֹר אִין דַּעַם פֶּסוּק דָּא.

ה. פֶּאָרוּוֹאָס דָּאַרְפֿן דִּי נְשִׂיאִים בְּרַעֲנֵגֵעֵן זִייעֵר נְדָבָה לְבַסּוֹף - זָאָגט רִשׁ"י: "אָמַרוּ נְשִׂיאִים יִתְנַדְּבוּ צְבוּר מַה שְּׁמִתְנַדְּבִין וּמַה שְּׁמַחֲסְרִין אָנוּ מְשַׁלְּמִין אוֹתוֹ": דְּעַר תַּפְקִיד פֿון אַ נְשִׂיא אִיז, אַז צוּם אַלֶּעם עֲרִשְׁטֵן דָּאַרְף עַר זִיךְ מִשְׁתַּדֵּל זִיין אַז אִידֵן זָאלֵן טָאָן דָּאָס וואָס זִי דָּאַרְפֿן טָאָן, און עֲרִשְׁט דְּעַרְנָאָד טֵראַכְטֵן וועגֵן זִיךְ און זִייעֵע עֲנִינִים;

און ווי רִשׁ"י האָט שוין פֿרִיעֵר מְפָרֵשׁ גְּעוועֵן אויפֿן פֶּסוּק²⁸ "וַיֵּרֵד מֹשֶׁה מִן הָהָר אֶל הָעָם" - "מִלְּמַד שְׁלֹא הָיָה מֹשֶׁה פּוֹנֶה לְעַסְקִיו אֶלָּא מִן הָהָר אֶל הָעָם" - וואָס לְכַאוּרָה אִיז נִיט מוֹבֵן; מֵאִי קִמְשַׁמַּע לָךְ, אַז מֹשֶׁה האָט גְּלִיִּיךְ אֵיבַעֲרֵגֵעֵעֵבֵן דִּי שְׁלִיחוֹת פֿון אויבְּעֵרְשְׁטֵן צו אִידֵן און נִיט פּוֹנֶה גְּעוועֵן פֿרִיעֵר צו זִייעֵע אֵייעֵנע עֲסָקִים? - נָאָר דְּעַר עֲנִין וְחִידוּשׁ אִיז, "לֹא הָיָה פּוֹנֶה לְעַסְקִיו" [מֵיִינֵט נִיט (נָאָר) צו זִייעֵע צָרְכֵי הַגּוּף וְכו', נָאָר אויף] צו זִייעֵע עֲסָקִים אִין דַּעַם עֲנִין וְשְׁלִיחוֹת גּוּפָא - זִייעֵע הַכְּנוּת צו מַתַּן תּוֹרָה, כּוּלֵּל אויף (וּבְפֶרֶט) צו זִיין רָאוּי צו "וּמֹשֶׁה קִבֵּל תּוֹרָה מִסִּינַי";

32. By contrast, the princes' original thought was "If they leave anything

Despite that awesome personal responsibility, the pattern he followed as a leader of the Jews was first to concern himself with the needs of others – to convey to the Jewish people the mission G-d gave them and see to it that they carried it out. Only afterwards did he begin thinking about his own spiritual concerns regarding his personal relationship with G-d, including his own preparations for the Giving of the Torah.

Similar concepts apply regarding the matter at hand. The first responsibility of the princes was to ensure that “the community donate,” i.e., that the Jews donate as much as they could. Therefore, they said, “If they leave anything lacking, we will complete it,” and not “what they will not bring” or the like. As princes of the Jewish people, their responsibility was to demand that the Jews donate everything they possibly could that was necessary for the Sanctuary.

Therefore, what was germane was not “what they will not bring,” implying that the Jews might fail to bring these items. If the people could bring what was needed, the princes would ensure that they actually brought them. Instead, what concerned the princes was if there would be anything “lacking,” i.e., if there would be items that the Jews had caused themselves to lack. True, as *Rashi* previously stated,³⁰ because of what they took from the spoils of Egypt and the spoils they took after the splitting of the Sea of Reeds, the Jews certainly had possessed all the materials needed for the Sanctuary and they had the desire and generosity of heart to bring them for the Sanctuary. However, perhaps the Jews would be unable to donate them because they had already previously used these items³¹ for purposes associated with a *mitzvah*, and particularly a *mitzvah* associated with a specific and passing timeframe. Therefore, if they would be lacking these items, the princes would complete that lack.

און פונדעס טוועגן איז זיין סדר זייענדיק נשיא ביי אידן, אז צום אלעם ערשטן קומען די צרכים פון אידן, איבערגעבן אידן די שליחות פון אויבערשטן און זעען אז זיי זאלן דאס אויספירן, און ערשט דערנאך טראכטן וועגן זיינע רוחניות'דיקע "עסקים" בינו ובין הקדוש ברוך הוא, כולל זיינע הכנות צו מתן תורה.

ועל דרך זה בנדון הדין: דער ערשטער תפקיד פון די נשיאים איז געווען צו זארגן אז "תנדבבו צבור וכו'" - אז אידן זאלן מנדב זיין וויפיל זיי קענען; און דעריבער האבן זיי געזאגט "ומה שמחטרו אנו משלימין אותו" - ניט "ומה שלא יביאו וכיוצא בזה - ווייל מצד זייער תפקיד אלס נשיאי ישראל האבן זיי געמאכט אז אידן זאלן ברענגען לנדבת המשכן אלק וואס איז ביכולתם. ובמילא איז אין דערויף ניט שייך אן ענין פון "מה שלא יביאו" (וואס מיינט אז זיי האבן עס נאר עס פעלט דער ברענגען, ווייל אויב נאר זיי וועלן האבן ביכולת - וועלן די נשיאים זעען אז זיי זאלן עס ברענגען), נאר עס קען זיין א מציאות פון "ומה שמחטרו כו'" - דאס וואס זיי האבן געמאכט פעלן בא זיך - (האטש זיי האבן אלעס פריער זיכער געהאט פון בנות מצרים און בנות הים, ווי רש"י האט שוין פריער³² געבראכט, זיי האבן דעם רצון און נדבת הלב צו ברענגען, נאר זיי קענען עס ניט ברענגען ווייל זיי האבן עס אויסגענוצט פריער³³ (לצרכי מצוה, ובפרט - שהזמן גרמא ועוברת), געמאכט פעלן בא זיך) - דאן איז "אנו משלימין אותו".

lacking, we will complete it," implying that they anticipated that there

would be something lacking – although necessary for the Sanctuary – and they

would compensate for that lack.

The above clarifies *Rashi's* wording, "Since the community completed [donating] everything..., the princes said, 'What are we to do?'" and not "What are we to bring?" This refers not only to the donations for the Sanctuary, but primarily to the princes' role as leaders. Since "the community completed [donating] everything..." i.e., the Jews brought everything they could possibly bring, the princes said, "What are we to do?" i.e., What further responsibility do we have as leaders, since they have already carried out their mission regarding this task?

Only then did they begin thinking about their personal participation in the donations for the Sanctuary. As a result, "They brought the *shoham* stones..."

על פי זה איז אויך מבוואָר לְשׁוֹן רַשִׁי "פִּינֵן שֶׁהִשְׁלִימוּ צְבוּר אֶת הַכֹּל כו') אָמְרוּ נְשִׂיאִים מָה עָלֵינוּ לַעֲשׂוֹת" (און נִיט "לְהֵבִיא"): דָּאס באַצִּיט זיך [ניט נָאָר צו נְדָבַת הַמִּשְׁכָּן, נָאָר בְּעִיקָר] צו זייער תּפִּקִיד אֶלס נְשִׂיאִים: וויבאלד אז "הִשְׁלִימוּ צְבוּר אֶת הַכֹּל", אִידן הָאָבֶן מִשְׁלִים גְּעוּוּעֵן צו בְּרַענְגֵעֵן אֶלְץ וְוָאס אִיז בִּיבְכֻלְתָּם, הָאָבֶן זי גְּעוּוּאָגַט "מָה עָלֵינוּ לַעֲשׂוֹת" - וְוָאס לִיגַט אויף אונז צו טָאן אֶלס נְשִׂיאִים, וויבאלד זיי הָאָבֶן שׁוִין אויסְגְּעִפִירט (אין דְּעֵם עֲנִין) זייער תּפִּקִיד;

און דָּאן ערשט הָאָבֶן זיי אָנְגֵעֵהוּיבֵן טְרָאכְטֵן וועגן זייער הַשְׁתַּתְּפוּת בְּנְדָבַת הַמִּשְׁכָּן - "הֵבִיאוּ אֶת אֲבְנֵי הַשֹּׁהַם כו'".

When Eagerness Is Necessary

6. Although on the surface this was an appropriate course of behavior for leaders, in actual fact, something was lacking; they themselves had not donated to the Sanctuary with the appropriate eagerness. The princes thus realized that their delay in bringing their own donations to the Sanctuary until the end was not entirely desirable and fitting. On the contrary, there was a certain laxity involved. Therefore, to correct this, they donated first to the dedication of the Altar.

What was lacking in their attitude to the donations to the Sanctuary? *Rashi* answers this by saying, "The community completed [donating] everything, as it is written: 'And the work was sufficient.'" Since the community donated everything necessary for the construction of the Sanctuary, the donations of the princes were not entirely necessary, as will be explained below.

Since the princes saw that "the community completed [donating] everything," and thus

ו. טְרָאץ דְּעֵם וְוָאס דָּאס אִיז לְכַאוּרָה גְּעוּוּעֵן דְּער רִיכְטִיקער סְדֵר הַהִנְהָגָה פֿון נְשִׂיאִים - אִיז אָבְער לְפִועֵל בְּנוּגָע צו זיי אַליין אַרויסְגְּעקוּמען אַ חֶסְרוֹן; און דְּערפֿון הָאָבֶן די נְשִׂיאִים פֿאַרשטאַנען אַז דָּאס וְוָאס זיי הָאָבֶן גְּעוּוּאָרְט מִיט זייער נְדָבַת הַמִּשְׁכָּן בִּיזֵן סוּף אִיז גְּעוּוּעֵן נִיט אִינְבאַנְצֵן כְּדַבְעֵי, נָאָר ס'אִיז אין דְּעֵם גְּעוּוּעֵן אַרײַנְגְּעמִישֵׁט אַן עֲנִין פֿון "שְׁנֵתְעֲצִלוּ" - און "לְכֹךְ (כְּדִי דָּאס צו מִתְקֵן זיין) הַתְּנַדְּבוּ בַחֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ תַּחֲלָה".

אין וְוָאס אִיז באַשטאַנען דְּער חֶסְרוֹן - אִיז עַס רַשִׁי מְדַגִּישׁ וּמְסַבִּיר מִיטֵן זַאָגן "הִשְׁלִימוּ צְבוּר אֶת הַכֹּל שְׁנֵאָמַר וְהַמְּלָאכָה הֵיחָה דַּיִם", אַז דְּער צְבוּר הָאָט מִשְׁלִים גְּעוּוּעֵן אֶלְץ וְוָאס אִיז גְּעוּוּעֵן נוֹיטִיק פֿאַר דְּער מְלָאכָה (פֿון מִשְׁכָּן), דַּיִם אויף אַ גְּעוּוּגְנִדִיקֵן אוּפֿן, אַזוי, אַז די נְדָבָה פֿון די נְשִׂיאִים אִיז נִיט גְּעוּוּעֵן מוּכְרָח, כְּדִלְקָמֵן.

און וויבאלד די נְשִׂיאִים הָאָבֶן גְּעוּעֵן אַז "הִשְׁלִימוּ צְבוּר אֶת הַכֹּל" און זייער

their donation would not be needed,³² they would not share equally with all the Jews in giving what was fundamentally necessary for the donations to the Sanctuary. This brought them to the realization that their conduct in not making the donations first was not desirable. There was a certain laxity involved, as stated above.³³

נְדָבָה אִיז שׁוּיִן נִיט קִיִּין דְּבַר הַמוֹכֵרָה,³² הֵיִיסט עֵס דָּאָה, אַז זַי הָאָבֵן נִיט קִיִּין חֵלֶק שׁוּוֹה אִין (הַכֹּרְחִיּוֹת - עֵיקַר) נְדָבַת הַמִּשְׁכָּן מִיט אַלֶּע אִידֵן - הָאָבֵן זַי דְּעַרְפוֹן פֿאַרשטאַנען אַז זַייער הִנְהָגָה פֿון "לֹא הִתְנַדְּבוּ בַתְּחִלָּה" אִיז נִיט גְּעוֹעֵן כְּדַבְעֵי, נֶאֱרָס' אִיז אִין דְּעַם גְּעוֹעֵן אַרְיִינְגֶעמִישׁט אַן עֲנִין פֿון עֲצֻלוֹת כֹּפֵ"ל.³³

What was Lacking in the Princes' Donation

7. To explain the above: When the Jews donated the gold, silver, and the like from which the items for the Sanctuary and the priestly garments were to be fashioned, they saw that they did not have all the thirteen materials necessary for the construction of the Sanctuary; they were lacking the *shoham* stones and the other precious stones for mounting. Therefore, they made extra donations of silver and gold, giving sufficient funds to purchase whatever was lacking.³⁴ This can be understood from the wording of *Rashi's* commentary, "The community completed [donating] everything .... The work was sufficient."³⁵

ז. דִּי הַסְּבֵרָה אִין דְּעַם:

בַּעַת דִּי אִידֵן הָאָבֵן מְנַדֵּב גְּעוֹעֵן "זָהָב וְכֶסֶף וְגו'" - פֿון וועלְקֶע מַעַן הָאֵט גְּעוֹדאַרְפֵּט מֵאָבֵן דִּי כְּלֵי הַמִּשְׁכָּן וּבְגָדֵי כְּהוֹנֵה - אִיז זַעֲנֵדִיק אַז זַי הָאָבֵן נִיט דִּי אַלֶּע "ג דְּבָרִים (זַי הָאָבֵן נִיט פֿאַרמֵאָגֵט דִּי אַבְנֵי שֶׁהֵם, אַבְנֵי מְלוֹאִים וכו'), הָאָבֵן זַי מוֹסִיף גְּעוֹעֵן (כְּמוֹבֵן פֿון דְּעַם לְשׁוֹן "הַשְּׁלִימוּ אֶת הַכֹּל", "דִּים") אִין דִּי נְדָבוֹת פֿון כֶּסֶף וְזָהָב וכו' אַזוֹי פִּיל אַז מַעַן זָאל מִיט דְּעַם יִתְרוֹן קַעֲנֵעֵן בִּאֲקוּמָעֵן (קוֹיִפֵן) דָּאָס וואָס פֿעֲלֵט, הַכֹּל."³⁵

33. True, one might say that, according to the straightforward meaning of Scripture,* there was no command that every Jew donate to the Sanctuary; rather the matter was left to each individual's discretion, as might be implied from the verses, "From every person whose heart motivates him, you shall take My offering" (*Shmos* 25:2) and "Take from yourselves an offering for G-d. Every generous-hearted person shall bring G-d's offering" (*ibid.* 35:5).

Even so, it is understood that failing to participate in this endeavor as the entire Jewish people did and showing a lack of eagerness to do so represents a failing. This is particularly true as the construction of the Sanctuary was of primary importance for the Jewish people – they were making

an effort for "the Divine presence to rest among [them] so that [they] would know that atonement was granted [them] for the sin of the [Golden] Calf" (*Rashi, Vayikra* 9:23).

Note *Rashi's* commentary (*Shmos* 39:33), "Since Moshe did not perform any work in [the construction of] the Sanctuary, the Holy One, blessed be He, left its erection for him [to do]." And see, *Midrash Tanchuma, Parshas Pekudei*, sec. 11, which states that Moshe regretted not participating in the donations and construction of the Sanctuary. See, however, *Likkutei Sichos*, Vol. 6, p. 223, footnote 11.

* By contrast, according to the *halachah* – see *Rambam (Hilchos*

Beis HaBechirah 1:12) — "Everyone is obligated to build and to assist [in the construction of the *Beis HaMikdash*,] both personally and financially; both men and women, as in the construction of the Sanctuary in the desert."

34. To cite a parallel, *Rashi (Shmos* 25:2) speaks of giving the half-*shekel*, specifically "to purchase communal offerings."

35. See *Abarbanel (Shmos* 25:1):

[Specifying the items to be donated] teaches that [only] these materials that are mentioned should be taken as donations. However, if [the people] would donate and give other materials, e.g. iron,

The implication of that quote is that the Jews compensated even for those of the thirteen materials which were lacking by donating a large amount of silver, gold, etc., enough to pay the full price of the *shoham* stones and the other precious stones for mounting, etc.³⁵

Therefore, the princes felt that they did not have an equal participatory role as all the Jews in the donations the Sanctuary. The Jews had already given everything needed for the Sanctuary. As a result, the donations of the princes were not necessary since financial resources were available with which to purchase the *shoham* stones. Their participation was only that, in actual fact, they brought the *shoham* stones and by doing so made purchasing them unnecessary.

און דאס איז דער פירוש פון "הַשְּׂלִימוּ צְבוּר אֶת הַכֹּל שְׁנֹאמַר וְהַמְלֵאכָה הֵיטָה דִּים": אויף די זאכן פון די י"ג דברים וואס ביי זיי איז ניט געווען, האבן די אידן משלים געווען דורך מנדב זיין א ריבוי כסף וכו', ביז צו געבן אויף דעם פולן פרייז פון די אבני שהם, אבני מלוואים וכו'.

און דערפאר האבן די נשיאים געפילט אז זיי האבן ניט קיין גלייכע השתתפות אין נדבת המשכן מיט אלע אידן: אידן האבן דאך געגעבן דאס וואס איז געווען מוכרח פארן משכן, מה שאין פן די נדבת הנשיאים איז שוין ניט געווען אין גדר פון הכרחיות, היות אז דער כסף כו' אויף קויפען אבני שוהם כו', איז שוין געווען (און זייער השתתפות איז געווען אין דעם וואס זיי האבן בפרט געבראכט די אבני שהם וכו', פארשפארט דעם קויפן).

A Leader's Responsibility for His Personal Mission

8. Explanation is still required: Since it is demanded of a leader to follow Moshe's ex-

ח. עס פאדערט זיך אבער נאך אלץ ביאור: וויבאלד אז ביי א נשיא פאדערט זיך דער

lead, garments, or other things, [the treasurers] should not take them from them because G-d did not desire that they give any object which came to hand and it be taken from them, like [a person saving valuables] from fire.

See Seforno (*ibid.*:3), who writes, "[The treasurers] should not accept any barter.... Instead, they should accept [only] donations whose substance is used in the work of [constructing] the Sanctuary." Note also *Rashi's* wording (*ibid.* 25:2), "The thirteen materials mentioned in this passage were all necessary for the work of [constructing] the Sanctuary."

However:

a) *Rashi* does not mention the necessity to donate only items that actually would be used in the work of

constructing the Sanctuary.

b) It is possible that when the *shoham* stones, etc., were not brought, the treasurers had no other choice but to accept money from the Jewish people instead.

c) We find that silver was brought for other articles for the Sanctuary's construction even though those articles were not explicitly mentioned in the Torah (see Ibn Ezra, *Shmos* 25:3; *Or HaChayim*, *Shmos* 36:5).

d) According to *Rashi* as well, it is evident that extra silver – which was not actually needed for the construction of the Sanctuary – was donated, although that fact is not explicitly stated in the Torah. See *Rashi*, *Shmos* 25:3, that states, "the remainder of the silver that was donated was made into sacred

utensils." See *Rashi's* commentary mentioned in the previous footnote, and to *Shmos* 39:1.

e) *Or HaChayim*, *Shmos* 35:21, states, "The verse is making known that all [the materials] necessary for the Sanctuary... themselves were donated and it was not necessary to purchase anything with the [extra] silver and gold given as an offering." That statement itself indicates that the treasurers accepted donations for the purchase of these precious stones as well.

36. Perhaps, it is possible to say that this is the reason why, initially, Moshe did not accept the princes' offerings (*Rashi*, *Bamidbar* 7:3, 10). Aside from the fact that he was not commanded to accept these offerings, Moshe hesitated to accept them because

ample and “not turn to his own concerns,” but rather to first think of what he can do for the Jews, why did the princes donate first to the dedication of the Altar, acting in a manner opposite of what a leader should do?³⁶

True, their conduct regarding the donations for the work of constructing the Sanctuary was not on the lofty level befitting for them. However, it is totally inappropriate to say that the way to correct that flaw would be to conduct themselves afterwards in a manner unsuitable for a leader.

It is thus necessary to say that, knowing that their conduct regarding the donations for the Sanctuary involved a certain degree of laxity, they understood that they should have conducted themselves differently. Although in general, their conduct would have been correct, in this instance, it was not desirable.

To explain: The donations to the Sanctuary brought about a matter of all-encompassing importance for all Jews, the indwelling of G-d's presence among them, which served as a sign that they were granted atonement for the sin of the Golden Calf.³⁷ Therefore, the princes' donations were needed, not only because every Jew should have a portion in the donations to the Sanctuary, but also to enable the Sanctuary to be erected as soon as possible.

Therefore, although the duty of a leader of a community or a tribe is to see to it that the people for whom he is responsible carry out the

סדר ההנהגה פון "לא היה . . פונה לעסקיו", נאר ער דארף פריער טראכטן וועגן משפיע זיין אויף אידן - פארנואס האבן די נשיאים זיך מנדב געווען לחנופת המזבח תחלה - היפך דעם סדר פון א נשיא³⁸?

[אמת טאקע, אז ביי מלאכת המשכן איז זייער הנהגה געווען ניט באופן היותר נעלה - איז דאך אבער ניט שייך צו זאגן, אז דער תיקון דערויף איז דורך פירן זיך נאכדעם ניט ווי א נשיא דארף זיך פירן].

מוז מען זאגן, אז וויסנדיק אז ביי נדבת המשכן האט זיך ביי זיי אריינגעמישט א תנועה פון עצלות, האבן זיי פארשטאנען אז זיי האבן זיך געדארפט פירן אנדערש אין דעם ענין פון נדבת המשכן: דאס הייסט כאטש אז זייער הנהגה איז אין אלגעמיין א ריכטיגע - איז זי אבער אין דעם פאל ניט געווען כדבעי.

די הסברה אין דעם: דורך נדבת המשכן האט זיך אויפגעטאן דער ענין כללי, פון אלע אידן: "ושכנתי בתוכם", דער באווייז אז "נתפפר לנו עון העגל" וכו', און דעריבער האט זיך דא געמאנט - נוסף אויף דעם אז יעדער איד זאל האבן א חלק אין נדבת המשכן - אז דער משכן זאל אויפגעשטעלט ווערן וואס פריער.

און דערפאר, הן אמת אז דער תפקיד פון נשיא העדה או השבט איז צו באווארענען אז אידן זאלן טאן די ענינים

the proper course of conduct for a leader is not to bring his own offering first.*

This clarifies why *Rashi* quotes the teaching of Rabbi Nassan mentioned at the outset in continuation to his commentary to *Bamidbar* 3:7, which states that Moshe did not accept their offerings until instructed to by G-d. By not mentioning Rabbi Nassan's

teaching with a separate header, as is his practice in other places, *Rashi* was perhaps intimating that this was one of the reasons Moshe hesitated to accept their offerings. See footnote 38, below.

* See the commentaries on that passage of the *Sifri* and *Rashi's* commentary, *loc. cit.* (*Maskil LeDavid*, *Bamidbar* 7:3, 10), who offer different interpretations.

37. *Rashi*, *Vayikra* 9:23. See *Rashi*, *Shmos* 30:16.

38. True, Moshe did not accept their donations until instructed to do so by G-d (see *Bamidbar* 7:3 with regard to the wagons and the oxen and *Bamidbar* 7:10 with regard to the offerings for the dedication of the Altar). However, it is possible to say that he hesitated because the princes

mission assigned to them, simultaneously, the princes also had to make sure that the Sanctuary was built with the appropriate eagerness, and that all materials necessary for the work of actually constructing the Sanctuary be prepared as early as feasible.

Accordingly, their conduct – waiting a certain amount of time to see what “the community [would] donate” and, if there would be anything lacking, they would complete it – was not appropriate here. Their duties as leaders required that at the same time as they made demands of the Jews – “let the community donate what they will donate” – they should have hurried to bring their own donations, so the Sanctuary could be erected as soon as possible.

Therefore, when the time for the dedication of the Altar arrived – that also being a matter of all-encompassing importance, as it was a pressing issue for all the Jews that the Altar be dedicated as soon as possible³⁸ – they donated at the outset.

המוטלים עליהם, האבן די נשיאים צוזאמען דערמיט געדארפט באווארענען אויך די זריזות אין בנין המשכן, אז עס זאלן גרייט זיין אלע זאכן וואס מ'דארף האבן למלאכת המשכן בפועל ובהקדם.

און דערפאר האט דא גיט מתאים געווען דער סדר ההנהגה פון ווארטן כמה וכמה זמן און זען וואס "יתנדבו צבור מה שמתנדבין ומה שמחטרין אנו משלימין אותו" -

מצד זייער תפקיד אלס נשיאים גופא האט זיך געפאדערט, אז מאנענדיק ביי אידן ("יתנדבו צבור מה שמתנדבין") דארפן זיי גלייכצייטיק זיך מקדים זיין צו ברענגען זייער נדבה, כדי אז דער משכן זאל אויפגעבויט ווערן בהקדם הכי אפשרי.

און דערפער, ווען עס איז געקומען צו חנוכת המזבח - וואס אויך דאס איז אן ענין כללי און עס איז נוגע עס זאל זיין בהקדם חנוכת המזבח פאר אלע אידן - האבן זיי מגיד געווען בתחלה.

Why Rabbi Nassan's Name Is Mentioned

9. Nevertheless, an advanced student might still ask: How can it be said that the participation of the princes together with the Jewish

ט. א תלמיד ממוחל קען אבער פֿרעגן: ווי זאגט מען אז ביי די נשיאים האט געפעלט אין דער השתתפות מיטן כלל

brought these offerings

a) after the seven days of initiation when the *kohanim* had already been initiated into their service in the Sanctuary,

b) on the eighth day of the initiation when the Divine presence already rested in the Sanctuary and it had been made known to the Jews that they were granted atonement for the sin of the Golden Calf.

Thus, perhaps the circumstances differed from those of the donations to the Sanctuary, where it would have

been appropriate for them to donate at the outset. On the contrary, maybe in this instance, they should have been concerned that the other Jews bring offerings. These points caused Moshe to hesitate in accepting their offerings.

This is the point of the continuation of *Rashi's* commentary, “Rabbi Nassan said: What prompted the princes...” *Rashi* intended to explain why the princes thought that in this instance the order of conduct should be that they make their donations first. (They did not think of making a distinction, as Moshe did.)

It is possible to distinguish between the

wording of the *Sifri*, which before saying, “Rabbi Nassan says,” states, “Their understanding mirrored the understanding Above.”

Note also that the *Sifri* states, “Rabbi Nassan says,” while *Rashi* states, “Rabbi Nassan said.”

39. Note *Rashi*, *Bamidbar* 7:1, “*Moshe finished*: Betzalel, Oholiav, and all the wise-hearted [men] built the Sanctuary, yet Scripture credits Moshe with it because he utterly devoted himself to it.”

Note also our Sages’ statement (*Bava Basra* 9a), “One who causes

people as a whole in the donations to the Sanctuary would be lacking, since, as explained in sec. 7 above, the princes' donation was not entirely necessary? However, on the surface, since they encouraged the others to donate for the Sanctuary, urging the Jews to donate, (as reflected in their statement, "Let the community donate what they will donate"), the princes seemingly had a portion in everything that the Jews gave, for the donations were made as a result of their encouragement.³⁹ Why then would the princes' portion in the donations to the Sanctuary be considered lacking?

Rashi alludes to a resolution of that question by citing the name of the author of the teaching, Rabbi Nassan. To explain how that allusion answers the question: One of the most well-known laws associated with Rabbi Nassan and which is referred to by his name is *shibuda d'Rabbi Nassan*,⁴⁰ a halachic convention applied when one person owes a debt to another and his creditor owes a debt to a third person. In that situation, the court takes the money from the first person and awards it to the third; i.e., the first person pays the debt directly to the third. The novel aspect evident⁴¹ in that law is that even though the first person has no direct relationship or obligation to the third – since the relationship and obligation between them is dependent on the second – once that relationship is established, the obligation of the first person is transferred directly to the third as if the second person was never involved.

others to perform [a meritorious act] is greater than one who performs [that act himself]." In this instance, however, referring to the princes as "one who causes others to perform" is not entirely appropriate because the donations were made out of the generous spirit in the hearts

of the entire Jewish people. The princes did not compel them to donate.

40. *Kiddushin* 15a. See the sources mentioned there.

41. See *Shulchan Aruch, Choshen Mishpat* 86:5; *Ketzos HaChoshen* 86:1.

ישראל בנדבת המשכן (ווייל זייער נדבה איז ניט געווען א דבר המוכרח כנ"ל סעיף ז) - לכאורה, וויבאלד זיי האבן דאך מזרו געווען די מביאים למלאכת המשכן, אז די אידן זאלן זיך מתנדב זיין ("יתנדבו צבור מה שמתנדבין") קומט דאך אויס, אז אלץ וואס אידן האבן מנדב געווען האבן די נשיאים אין דעם אן אנטטייל, וויבאלד ס'איז געטאן געווארן בכחם וזרוזם⁴² - היינט פארוואס הייסט עס א חסרון אין זייער חלק בנדבת המשכן?

איז דעם ענטפער אויף דעם איז רש"י מרמז דערמיט וואס ער איז מעתיק אז דער מאמר האט געזאגט רבי נתן.

דער ביאור אין דעם: פון די דינים הכי מפורסמים פון רבי נתן (ביז אז עס ווערט אנגערופן על שמו) איז "שעבודא דרבי נתן"⁴³: בשעת ראובן איז שולדיק א חוב צו שמעון/ען און שמעון איז מחויב צו באצאלן לוי'ן - איז "מוציאין מזה (ראובן) ונותנין לזה (לוי)", ראובן צאלט באופן ישר צו לוי. דער אויפטו אין דעם דין איז⁴⁴: כאטש אז די שייכות און התחייבות פון ראובן צו לוי קומט דורך שמעון/ען, איז אבער נאכדעם ווי די שייכות ווערט אויפגעטאן, ווערט דער שעבוד אריבערגעטראגן גלייך פון ראובן צו לוי, כאלו ווי שמעון איז מלכתחלה ניט געווען אין מיטן.

42. Note, that [a similar concept] also applies with regard to Moshe. Although all the commandments to donate and build the Sanctuary were conveyed through him – and, as stated in footnote 39, Scripture credits Moshe with its construction – nevertheless, "Since Moshe

Similarly, in the present instance, even though the Jews' willingness to donate for the Sanctuary was brought about through the encouragement of the princes, the principle taught by Rabbi Nassan can be applied. The donations were given by the Jews for the Sanctuary, i.e., to G-d. True, the princes were the ones who encouraged them. However, after the fact, a relationship and a bond was established directly between the Jews and G-d, as if the princes had no involvement in it.⁴² As in the halachic convention taught by Rabbi Nassan, the involvement of the second party – in the business relationship, the first debtor, in the case of the donations to the Sanctuary, the princes – is of no significance.

על דרך זה איז בנדון דידן: כאטש אז די שייכות פון אידן מיט זייער התנדבות למלאכת המשכן, ווערט אויפגעטאן דורך (דעם זרוז פון) די נשיאים, איז ווען די אידן פאלגן און זיינען מנדב איז דאס "מוציאין מזה - פון די מנדבים - ונותנין לזה" - צום אויבערשטן, א שייכות והתקשרות באופן ישר צווישן זיי און דעם אויבערשטן, כאלו ווי די נשיאים האבן זיך אין דעם ניט באטייליגט.⁴³

Seeing Things in Retrospect

10. Based on the above, a further point can be made. The princes' initial thought was based on similar logic. They thought that since the Jews' donations for the Sanctuary would come about through their encouragement, it would be considered as if they had also participated in the work of donating and building the Sanctuary.

י"ד. על פי זה יש לומר עוד - אז אין דעם גופא איז באשטאנען דער קסלקא דעתך פון די נשיאים: זיי האבן געהאלטן אז היות די התנדבות פון אידן צום משכן וועט קומען דורך זייער התעוררות, ווערט דאס אויך פאררעכנט אלס זייער השתתפות אין מלאכת המשכן.

This enables us to understand their statement, "Let the community donate what they will donate, and if they leave anything lacking, we will complete it." That wording implies that they were not certain that they would have to bring anything. (Therefore, they said, "we will complete it," not "we will bring.") Their thinking was that all they needed to bring was whatever the community would "leave lacking"; they would compensate for any lack, for then the work of donating and constructing the

און על פי זה איז פארשטאנדיק וואס זיי האבן געזאגט "יתנדבו צבור מה שמתנדבין ומה שמחסרין אנו משלימין אותו" - וואס פון דעם לשון איז משמע אז ביי זיי איז ניט געווען זיכער אז זיי וועלן מוזן בריינגען (און דערפאר האבן זיי געזאגט "אנו משלימין אותו", ניט "אנו מביאין") - ווייל ביי זיי איז געווען אפגעלייגט אז זיי דארפן אליין ניט בריינגען, בלויז "מה שמחסרין אנו משלימין אותו" דעם חסר, ווארום עס

did not perform any work in [the construction of] the Sanctuary, the Holy One, blessed be He, left its erection for him" (*Rashi, Shmos* 39:33). The implication is that G-d left the erection of the Sanctuary for Moshe

because otherwise his participation would be lacking.

43. See the series of *maamarim* entitled *Basi Legani*, 5710, ch. 6. See

also *Kli Yakar, Shmos* 35:27.

44. To cite a somewhat similar usage: a *yud* was added to Yehoshua's name as a prayer that G-d would save him in the future (*Bamidbar* 13:16,

Sanctuary would be incomplete.

However, when they saw such a wondrous achievement – that “the community completed [donating] everything” in the most satisfactory manner – they felt that merely encouraging them could not be considered as adequate participation in this endeavor.

The Inner Reason for the Princes' Lax Attitude

11. Based on the above, it is possible to explain the concluding clause in *Rashi's* commentary, “Since at first they were lax, a letter is missing from their title, and והנשאם, ‘the princes,’ is written [without a *yud*, instead of והנשיאים, with an additional *yud*].” On the surface, what is the connection between their laxity and taking away a *yud* from their title?

In resolution: From a mystical perspective, taking away a *yud* – a letter identified with self-nullification, *bittul*⁴³ – was not a result of their laxity, but rather its cause.⁴⁴ What caused them to be called נשאם, without a *yud*? The laxity their conduct showed.

Since they lacked consummate *bittul*,⁴⁵ they were very conscious of their position as princes.⁴⁶ Therefore, they felt that the Jews' donations to

פעלט אין דעם חלאכת המשכן.

בשעת אבער זיי האבן געזען א דבר פלא אז “השלימו צבור את הכל”, דער צבור האט אלץ אפגעטאן בשלימות האבן זיי מרגיש געווען אז דאס קען ניט פאררעכנט ווערן ווי זייער השתתפות.

יא. לויט דעם קען מען אויך מקביר זיין דעם סיום לשון רש"י “ולפי שנתעצלו מתחלה נחסרה אות משמם והנשאם כתיב” (עס האט געפעלט דער אות יוד פון זייער נאמען) – דלכאורה וואס פאר א שייכות האט דער ענין פון עצלות מיטן חסרון פון אות יוד בשמם? נאר (בפנימיות הענינים איז, אז) דער חסרון פון אות יוד וואס ווייזט אויף ביטול⁴³ איז (ניט א תוצאה, נאר) די סיבה⁴⁴ פון זייער “שנתעצלו”; ווי אזוי איז דאס נתגלה געווארען און מען האט זיי גערופען בשם “נשאם” – “לפי שנתעצלו”, אז מען האט געזען “שנתעצלו”.

וויבאלד אז ביי זיי האט געפעלט דער תכלית הביטול⁴⁵, עס האט זיך ביי זיי אנגעהערט זייער זיין נשיאים⁴⁶, דעריבער האבן זיי געפילט אז די נדבת

see *Rashi* to the verse).

The intent is that Moshé's prayer was the reason that G-d saved Yehoshua. Similarly, here, the lack of a *yud* in the princes' title caused their lack of *bittul*.

45. It is possible to say that for this reason as well *Rashi* mentions the name of the author of the teaching, Rabbi Nassan. Doing so resolves the question: How it is possible to say that the princes lacked *bittul* and therefore a letter was taken from their name?

This can be explained based on a passage from *Horios* 13b, which relates that Rabbi Nassan desired to

have Rabban Shimon ben Gamliel removed from his position as *nasi* – the title of the head of the *Sanhedrin*, the singular of the term *nisi'im*, translated in the main text as “princes” – and that Rabbi Nassan felt that he was more appropriate for that role than Rabban Shimon ben Gamliel. This indicates that Rabbi Nassan understood the role of a *nasi* and the possibility for such a person to possess feelings that reflect less than consummate *bittul*. This was manifest in the conduct of Rabban Shimon ben Gamliel – who ordained that the Sages not stand before Rabbi Meir and Rabbi Nassan as they did before Rabban Shimon

ben Gamliel – and in Rabbi Nassan's own feelings, that he thought that he was more appropriate for that role than Rabban Shimon ben Gamliel.

46. See *Zohar*, Vol. III, p. 23a, which speaks of a *nasi* transgressing due to feelings of haughtiness.

47. See the series of *maamarim* entitled *BeShaah Shehikdimu*, 5672, Vol. 1, ch. 214, that mentions several levels in a person's consciousness of his *bittul*.

48. *Nesius*, translated as “elevated,” shares the same root letters as *nisi'im*, “princes.”

the Sanctuary came about because of them, and they would therefore be able to compensate for what the Jews left uncompleted.⁴⁷

The princes' feelings of being elevated⁴⁸ caused them to be lax to the extent that their participation in the building of the Sanctuary was not equal to that of the other Jews. Indeed, their conduct could have led to the Sanctuary being built – and through it, G-d's presence dwelling among the Jewish people – without their donations.

Every Person Is a Leader

12. As is true regarding all concepts in the Torah, this concept also serves as a lesson for every Jew. Every Jew serves as a leader; he governs his small city, i.e., his body,⁴⁹ his 248 limbs and organs and 365 nerves and sinews. In a more general sense, every person must play a contributory role, serving as a leader in his community.⁵⁰

Herein lies the lesson. If one desires that there be nothing lacking in his service of his Creator and that his individual Sanctuary will be as it ought to be, the *yud*, consummate *bittul*, must be evident in his leadership and the way he influences others.

To cite an example: When a king recites the *Shemoneh Esreh*, “once he bows, he should not stand erect [again].”⁵¹ He must show greater *bittul* than others, and it is precisely that which enables him to rule over all others.⁵² He must not feel that it is his own potential that enables him to serve as an influencer and leader, and that another person's entire connection with G-d is only due to him.

המשכן פון די אידן איז געקומען דורך זיי און אז צוליב דעם וועלן זיי משלים זיין דאס וואס וועט פֿעלן ביי אידן⁴⁷.

און דער הַרְגֵשׁ הַנְּשִׂאוֹת האט גורם געווען זיי זאלן זיין “שנתעצלו” באופן, אז זייער השתתפות אין בנין המשכן זאל ניט זיין חלק כחלק מיט אלע אנדערע אידן, ביז אז דער משכן (און דורךדעם די השׂרָאת השׂכִּינָה בא אידן) האט גאר געקענט זיין אן נדבת הנשׂיאים.

יב. אזוי ווי אלע עניני התורה איז אויך דער ענין א הוראה צו יעדן אידן:

בא יעדן אידן איז דא דער ענין ה"נשׂיאות" - די נשׂיאות אויף עיר קטנה שלו זה הגוף⁴⁹, אויף זיינע רמ"ח אברים ושם"ה גידים, בכללות יותר דאס וואס יעדער איינער דארף זיין א משפיע (ונשׂיא) בסביבתו⁵⁰ - איז דא אין דעם די הוראה, אז אויב ער וויל אז בא אים זאל ניט פֿעלן אין עבודת ה' לקונו און דער משכן שלו זאל זיין כדבעי, דארף אין דער נשׂיאות (אין דער השפעה אויפן צווייטן) זיך אנהערן דער יו"ד - דער תכלית הביטול;

- בדוגמת המלך וואס דורך דעם וואס "כיון שפֿרע שוב אינו זוקף"⁵¹ - מער ווי בא אלע אנדערע - איז ער מולך אויף אלע אנדערע⁵²;

עס טאר ניט זיין דער הַרְגֵשׁ אז ער בלח עצמו איז דער משפיע און "נשׂיא",

49. *Nedarim* 32b.

50. Man is a social being and he and his surroundings are influenced one by the other (see *Rambam, Hilchos Deos* 6:1). Either he influences his environment or his environment

will influence him.

51. *Berachos* 34b.

52. See *Derech Mitzvosecha, mitzvas minui melech*, sec. 1.

53. In a more particular sense, here

the intent is the point at the top of the *yud* that alludes to the attribute of *kesser*, that transcends *chochmah*. See the *maamar* entitled *Kol Koreh*, 5701, et al.

54. See the second *maamar* entitled

When a person exerts influence and leadership with *bittul*, he merits not to make the mistake of thinking that he fulfills his own responsibility merely by having influence over another Jew. Instead, he simultaneously increases his Divine service of diligent Torah study and punctilious observance of the *mitzvos*, adding strength and intensity.

Through this, he brings about the coming of *Mashiach*, whose contribution will be the *yud*,⁵³ the attribute of *yechidah*.⁵⁴ May he come, redeem us, and lead us upright to our land.

Vayidaber Elokim es kol Hadavarim HaEileh, 5699, p. 207, in the name of Ramaz. See the Arizal's *Likkutei Torah, Parshas Bereishis*, comment-
ing on *Bereishis* 5:24; the Alter Rebbe's *Likkutei Torah, Vayikra*, p. 8bff.,

Shir HaShirim, pp. 50a-c, 51c-d, and the sources mentioned there. These sources identify *Mashiach* with the attribute of *yechidah*.

און אז די גאַנצע שייכות פון דעם צווייטן צום אויבערשטן איז נאר אַ דאַנק אים.

און בשעת די השפעה ו"נשיאות" איז מיט ביטול, דעמאלט איז ער זוכה און האט ניט קיין טעות אז ער איז יוצא מיט דעם וואס ער פועל'ט אויף א צווייטן אידן, נאר ער איז אויך מוסיף בעבודתו - אין שקידה בלימוד התורה און קיום המצוות בהידור - ביתר שאת ויתר עז,

און דורכדעם ברענגט מען אַראַפּ משיח צדקנו, וואס ויין אויפטו איז דער ענין ה"י"ד"ט" - בחינת יחידה"י, יבוא ויגאלנו ויוליכנו קוממיות לארצנו.

(משיחת ש"פ ויק"פ תשכ"ו)

שהנשיאים הביאו רק את אבני השהם והמילואים (אבל על הפסוק כאן (קטו, ג) כתב שהביאו גם הבושם ושמן כו'). ולכאורה על פי מה שכתב באור החיים תרומה (כה, ז), פנים יפות (שם, ב) ועוד – כן הוא לפירוש הגמרא דלקמן הערה יד. אבל בגמרא שם לפני זה שירד להם כו' עם המן תכשיטי נשים (בשמים) כו'. ובתרגום יונתן בן עוזיאל פירש גם פסוק כח ענני שמיא בהמשך לפסוק כז. ואין כאן מקומו.

משכיל לדוד כאן. (ו) ועל דרך זה הוא סדרם בציווי עשייתם, שהציווי על שמן למאור ובגדי כהונה נאמר בפרשת תצוה לאחר הציווי על מלאכת המשכן בפרשת תרומה (ולהעיר מפירוש רש"י אמור כה, ב), ובשמים לשמן המשחה כו' נצטוו בפרשת תשא.

להעיר מאור החיים תרומה כה, ז בתירוץ הא'.

ועוד: בציווי הקדוש ברוך הוא למשה (ריש פרשת תרומה) ובציווי משה

"בתחלה" (ועל דרך זה הוא בספרי ופירוש רש"י נשא שם) שהרי רק הם התנדבו לחנוכת המזבח. ואולי נקרא תחלה לא דחנוכתו כי אם מצד עצם ענין המזבח, שהם היו הראשונים להקריב על המזבח ובני ישראל הקריבו את קרבנותיהם אחר חנוכת המזבח (דהנשיאים). או יש לומר כפשטות הלשון "בתחלה", שגם בני ישראל נדבו לחנוכת המזבח קרבנות נדבה (כיון שהיו נדיבי לב ביותר) אחר הנשיאים. ולהעיר מנשא (ז, פד) "זאת חנוכת המזבח גו' מאת נשיאי ישראל". ואין כאן מקומו.

בפירוש רש"י נשא שם - בשנייים (ועל דרך זה בספרי) מפירוש רש"י כאן: א) ליתא שם "אנו משלימין" אותו. ב) מוסיף "כיון שראו". ג) מוסיף "אמרנו" מעתה מה לנו כו". ד) מסיים "המילואים לאפוד ולחושן" ואינו מוסיף "וגו'", מה שאין כן בפירוש רש"י כאן "את אבני השהם וגו'".

* להעיר מספר עץ הדעת טוב (מהרח"ו) פרשתנו (קיד, ז)

א) פרשתנו לה, כז.
ב) מספרי נשא ז, ג (הובא גם בפירוש רש"י שם). וליתא שם סיום פירוש רש"י "ולפי שנתעצלו כו". ובבמדבר רבה (פי"ב, טז), תנחומא פקודי (יא) הובא גם סיום זה - אלא ששם: א) לא הובא זה בשם רבי נתן. ב) הובא בכמה שינויים.

ג) בספרי ופירוש רש"י נשא מאמר רבי נתן הוא על הפסוק "ויקריבו אותו לפני המשכן" שהמזכיר שם הוא בנדבות העגלות והבקר לשאת המשכן, כהמשך הכתובים (ולא נזכר בספרי ופירוש רש"י חנוכת המזבח), וחנוכת המזבח מבואר שם פסוק יוד ואילך (ראה פירוש רש"י שם). ובפשטות יש לומר שגם כאן כוונתו גם לנדבות העגלות והבקר. ובדפוס שני ובכמה וכמה כתבי-יד רש"י "מה ראו נשיאים להתנדב בחנוכת המשכן בתחלה", וכן בסיום פירוש רש"י "לכך התנדבו בחנוכתו תחלה" (וכן הוא בדפוס ראשון).

ד) לכאורה צריך עיון פירוש תיבת

נצטוו להביא אבני הששה וכו') לא נמנו כלל ברש"י. ובפרט שלפירושו צריך לומר (כמו שכתב שם בעצמו) שרש"י לא פירש דבריו בפרשת תרומה מפני שסמך על פירושו (אחר כך) בפרשתנו!

(ט) במדבר רבה ותחומא פקודי שם "אמרו הואיל ולא זכינו בתרומת מלאכת המשכן כלום אם ניתן בבגדי כהונה" (ובמדבר רבה "בבגדי כהן גדול"). וראה אור החיים תרומה שם ("עוד נראה לומר") - אבל בפירוש רש"י בפשוטו של מקרא לא מצינו חילוק דבגדי כהונה אינם חשובים כל כך כמלאכת המשכן. ולהעיר מראב"ע תרומה שם, ג (ועוד) "השלים בנכבד אבני שוהם כו' כי לא נמצאו רק אצל הנשיאים". ולהעיר שלשון רש"י בפרשתנו הוא "במלאכת המשכן".

(כ) להעיר שכן הוא בדפוס ב' וברש"י כתב-יד.

(כא) אף שלשון רש"י מקורו מספרי כנ"ל - הרי כמדובר כמה פעמים כל המובא בפירוש רש"י על התורה צריך להיות מוכרח על פי פשוטו של מקרא. ובפרט שבנדון דידן אינו מציין שמקורו מספרי וכיצא בזה.

(כב) יתרו יט, יד.

(כג) בא יג, יג. בשלח טו, כב. תרומה כו, טו.

(כג*) על דרך פירוש הראב"ע על הפסוק.

(כד) מה שאין כן הנשיאים אמרו "מה שמחסרין אנו משלימין אותנו" - החסר, מה שיחסר בהמשכן.

(כה) אפילו אם תמצי לומר שעל פי פשוטו של מקרא לא היה ציווי על כל אחד מישראל לנדבת המשכן כי אם "מאת כל איש אשר ידבנו לבו

תקחו את תרומתי" (תרומה כה, ב), "קחו מאתכם תרומה לה' כל נדיב לב יביאה" (פרשתנו לה, ה) - הרי מובן, שמכיון שזה היה דבר הכי חשוב אצל ישראל שהיו טורחים "שתשרה שכניה בנינו ונדע שנתכפר לנו עון העגל" (רש"י שמיני ט, כג), פשוט שהעדר ההשתתפות בזה (כמו כל ישראל) והעדר הזריות הוא חסרון. ולהעיר מפירוש רש"י (פקודי לט, לג)

גם במשה "ולפי שלא עשה משה שום מלאכה במשכן הניח לו הקדוש ברוך הוא הקמתו". ובתחומא פקודי יא: שהיה משה מיצר על שלא השתתף (אבל ראה לקוטי שיחות ח"ו ע' 223

מפורש "מאת כל איש אשר ידבנו לבו תקחו גו'. תקחו מאתם גו'". וגם בפסוקים אלו הרי נאמר תיכף בכתוב שלאחרי זה (כט) "כל איש ואשה גו'" שבפשטות הוא הכלל דכל הכתובים שלפני זה (ראה ראב"ע כאן).

לכאורה אפשר לומר (כדמשמע בתרגום יונתן בן עוזיאל (ראה פירוש יונתן). ובשמות רבה שם) שגם לפי הפירוש ד"נשאם" - "עננים", מכל מקום "הניחו נמי לפי פשוטו נשיאי השבטים" [אלא שמצד ב' קושיות שבפנים מוכרח שיש בו גם הפירוש ד"עננים"***] - אבל דוחק לומר בפשוטו של מקרא שהכתוב יתנוב "והנשאם הביאו גו'" לאחרי נדבות כל האנשים ונשים וטויות הנשים לרמו שהדרך שבאו להנשיאים היה על ידי העננים (אבל להעיר מאור החיים תרומה שם בסופו).

(*) "והיו הגדולים שבהן" - ראה פירוש מהרד"ו שם. אלא שצריך עיון שממשיך "תדע שכן הוא שנאמר (פרשתנו לו, ג) והם הביאו אליו עוד נדבה בבקר בבקר" (כבימא שם - וראה שולי הגליון שלאחרי זה) שבפשטות מדובר בכתוב זה על-דבר נדבת כל ישראל. (** לפי פירוש הגמרא משמע דפירוש "נשאם" הוא רק "עננים" [רק שהבאתם למשכן היתה על ידי ישראל (אבל בפירוש הרי"ף בעין יעקב שם משמע שמפרש כבתרגום יונתן בן עוזיאל ושמות רבה), כדמוכח בגמרא לפני זה (אבל ברבינו בחיי כאן: הביאום ענני כבוד לתוך אהלך של משה. וכן משמע במדרש הגדול כאן)].

(***) ועל דרך פירוש רש"י לך שם "נשיאים" - כעננים יכלו כו', שלא בא לשלול פירוש הפשוט דנשיאים, כי אם שבוה שנקט לשון נשיאים דוקא (ראה מפרשי רש"י שם) מרמז גם לזה ש"כעננים יכלו כו'".

(טו) ואפילו אם תמצי לומר שזה (שהתנדבו בתנוכת המזבח תחלה) מחזק הקושיא - הרי על כל פנים הוה ליה להקדים הענין שכאן לא התנדבו תחלה.

(טז) בבא בתרא קכג, א.

(יז) לו, ה, ז.

(יח) ראה בארוכה משכיל לדוד תרומה כה, ב. אבל פירושו (שבני ישראל לא

לישראל (ריש פרשת ויקהל) נאמרו שמן למאור בשמים לשמן המשחה גו' לפני אבני שהם ואבני מילואים.

(י) לה, כד.

(יא) אף שיש לומר שגם זה נכלל בנדבת המשכן, אלא שהכתוב מספר איך הביאו. וראה אור החיים כאן. וראה לקוטי שיחות חט"ו ע' 452 ואילך.

(יב) דוה שמפרט מה שהביאו (אבני שהם ומילואים בושם וכו') מובן בפשטות, כמו שמפרט כל י"ג הדברים שבני ישראל הביאו. אבל לכאורה לא הוצרך לפרש שהנשיאים הם שהביאום.

לכאורה יש לומר שמפרטם מצד חשיבותם - אבל אז הוה ליה להקדימם בתחלה לפני נדבת כל ישראל. ודוחק לומר שלא כתבו בתחלה לפי שכן הוא סדר הציווי כו' (כנ"ל בפנים) - כי אם תמצי לומר שמפרטם מפני חשיבותם, מובן שלא יפרטם לבסוף, שנותן מקום לומר שזהו מצד העדר מעלתם,

[נוסף על הדוחק - שהרי היו כמה אנשים חשובים בבני ישראל (הזקנים וכו') שבדואי התנדבו למלאכת המשכן מתאים לחשיבות שלהם ולא נפרטו בפני עצמם.

אבל בזה היה אפשר לומר: א) שכוונת הנשיאים כאן היא לא רק לנשיאי השבטים (כמו שמפרש רש"י). וראה פירוש רש"י נשא ז, ב) כי אם אנשים חשובים ומזרמים מעם כמו בכמה מקומות בתורה לפני זה. וראה פירוש רש"י תשא לד, לב "אחר שלמד לזקנים כו'", שלכאורה משמע שזהו פירוש "הנשיאים בעדה" שבפסוק שם לפני זה. ב) שהם לא נפרטו בפני עצמם כי לא הביאו דבר נוספים ומיוחד כמו שהנשיאים הביאו (וראה תוספות הדר זקנים, פירוש הרא"ש וחוקוני - שייכות דברים אלו להנשיאים)].

(יג) לה, כא.

(יד) ומטעם זה היה אפשר לפרש "נשאם" - "עננים" [כבמשלי כה, יד. ועוד (הובא בפירוש רש"י לעיל לך יז, כ). ועל דרך פירוש הגמרא יומא עה, א. תרגום יונתן בן עוזיאל כאן. תרגום ירושלמי (הובא בבעל הטורים כאן). שמות רבה פל"ג, ח], שעל פי זה מתורצות ב' קושיות הנ"ל שבפנים (להעיר מחדושי אגדות יומא שם).

אבל רש"י כאן לא פירש כן, כי אינו על דרך הפשט. ובפרט שבציווי הקדוש ברוך הוא בריש פרשת תרומה

- הערה 11).
 (* מה שאין כן על דרך ההלכה – ראה רמב"ם הלכות בית הבחירה פ"א ה"ב: הכל חייבין לבנות ולטעד בעצמן ובממונם אנשים ונשים כמקדש המדבר.
 (כו) על דרך פירוש רש"י לעיל (תרומה כה, ב) "לקנות מהן קרבנות ציבור".
 (כז) באברבנאל ריש פרשת תרומה: להגיד שאלו הדברים שיוזכרו יקחו מהם בתרומה אבל אם ינדבו ויתנו דברים אחרים כאלו תאמר ברזל ועופרת בגדים ודברים אחרים לא יקחו מאתם כי לא רצה יתברך שיתנו איזה דבר כו' שיוזמן ויקחו מאתם כמציל מן הדליקה כו'. וראה ספורנו שם כה, ג: לא יקבלו כל שוה כסף כו' אבל יקבלו תרומה שגופה נכנסת במלאכת המשכן (ולהעיר מלשון רש"י שם, ב: יג דברים האמורים בענין כולם הוצרכו למלאכת המשכן כו').
 אבל א) בפירוש רש"י לא נזכר זה.
 ב) יתכן שכאשר לא הובאו אבני הושהו וכו' עצמם, קבלו הכסף מבני ישראל עבור זה. ג) מציינו כסף שהובא לצורך דברים שבמשכן אף שאינו מפורש בכתוב (ראה ראב"ע שם, ג. אור החיים פרשתנו לו, ה. ד) גם לפירוש רש"י היה עודף כסף כו' שלא הוצרכו למלאכת המשכן ולא מפורש בכתוב (ראה תרומה שם, ג: עשאוהו לכלי שרת. וראה פירוש רש"י בהערה שלפני זה, לפקודי לט, א. ה) באור החיים פרשתנו לה, כא: יודיע הכתוב כי כל צרכי המשכן כו' באו בעצמן בנדבה ולא הוצרכו לקנות דבר מהם בכסף וזהב המובא בתרומה". וזוה גופא מוכח שקבלו גם זה.
 (כח) ואולי יש לומר שזהו הטעם (רש"י בפרשת נשא ז, ג) שלא קיבל משה מידם (ועל דרך זה שם, יוד) – כי (נוסף על זה שלא נצטווה כו', גם) אין זה סדר הנהגה דנשיא להביא מתחלה. ועל פי זה יומתק מה שממשיך רש"י באותו הד"ה "אמר רבי נתן מה ראו כו'" ולא
- כתבו בד"ה בפני עצמו, כדרכו בכמה מקומות. וראה לקמן הערה ל.
 (* וראה מפרשי הספרי ורש"י שם (משכיל לדוד שם פסוק ג' ויו"ד) באופן אחר.
 (כט) פירוש רש"י שמיני ט, כג. וראה פירוש רש"י תשא ל, טז.
 (ל) וזה שמשא לא קיבל מידם עד שנאמר לו מפי המקום (בין בפסוק ג בנדבת העגלות והבקה, ובין בפסוק יוד בחנוכת המזבח) – יש לומר כי מאחר שזה היה לאחר שבעת ימי המילואים שכבר היה חינוך הכהנים במשכן ובשמיני במילואים לאחרי ששרתה שכינה בו ונודע שנתכפר להם על מעשה העגל אולי אין זה כנדבת למלאכת המשכן שהם צריכים להתנדב תחלה ואדרבה צריך לדאוג שבני ישראל יביאו. וזה שממשיך שם רש"י "אמר רבי נתן מה ראו הנשיאים כו'" היינו לבאר למה אמרו הנשיאים שבוזה צריך להיות הסדר שיתנדבו תחלה (ולא עלתה על דעתם החילוק כסברת משה). ובספרי איתא לפני רבי נתן אומר "הסכימה דעתן לדעת עליונה". ולהעיר שבספרי ממשיך "רבי נתן אומר" ובפירוש רש"י "אמר רבי נתן".
 (לא) ולהעיר מפירוש רש"י נשא ז, א כלות משה: "בצלאל ואהליאב כו' עשו את המשכן ותלאו הכתוב במשה לפי כו'". ולהעיר ממאמר רז"ל (בבא בתרא ט, א) גדול המעשה יותר מן העושה. אלא שבנדון דידן לא היה "מעשה" כי היה בנדבת הלב דכל ישראל.
 (לב) קידושין טו, א. ושם נסמן.
 (לג) ראה שולחן ערוך חושן משפט סי' פו ס"ה. קצות החשן שם סק"א.
 (לד) ולהעיר שגם בנוגע למשה אף שכל ציווי נדבת ומלאכת המשכן היה על ידו ועד ש"תלאו הכתוב (עשייתו) במשה" (כנ"ל הערה לא) מכל מקום "הניח לו הקדוש ברוך הוא הקמתו" "לפי שלא עשה משה שום מלאכה במשכן" (בידיו).
- (ה) ראה המשך באתי לגני השי"ת פ"ו. וראה כלי יקר על הפסוק.
 (לו) על דרך הוספת היו"ד דיהושע – י-ה יושיעך (בעתיד) – שלא יג, טז ובפירושו רש"י.
 (לז) ויש לומר שגם מטעם זה מעתיק רש"י שם בעל המאמר – רבי נתן – כי על פי זה מתרוץ איך יתכן לפרש שאצל הנשיאים היה חסר בהביטול (ולכן נחסרה אות משמם). וזה מבוואר על פי "רבי נתן" שעליו מסופר (הוריות יג, ב) שרצה להעביר את רבן שמעון בן גמליאל מנשיאותו ושהוא ראוי לזה יותר מרבן שמעון בן גמליאל. היינו שידע ענינו של נשיא שאפשר שיתערב בהרגשתו ענין שאינו ביטול בתכלית, כמו שהיה אצל רבן שמעון בן גמליאל דתקין שלא יקומו מקמי רבי מאיר ורבי נתן כמו שעומדים לפניו, ואיך שהוא עצמו חשב שהוא ראוי להיות נשיא יותר מרבן שמעון בן גמליאל.
 (לח) ראה זהר ח"ג כג, א.
 (לט) להעיר מהמשך תער"ב ח"א פרק ר"ד מדרגות בהרגשת הביטול.
 (מ) נדרים לב, ב.
 (מא) דהרי האדם הוא מדיני והוא וסביבתו מושפעים זה מזה (ראה רמב"ם ריש פ"ו מהלכות דיעות) או שהוא משפיע בסביבתו או שנעשה מושפע מהם.
 (מב) ברכות לד, ב.
 (מג) ראה ספר המצות להצמצם צדק מצות מינוי מלך פ"א.
 (מד) ובפרטיות יותר יש לומר שהוא בחינת קוצו של יו"ה, בחינת הכתר שלמעלה מחכמה – ראה ד"ה קול קוראת תש"א. ובכמה מקומות.
 (מה) ראה ד"ה וידבר אלוקים את כל הדברים תרצ"ט (השני) בשם הרמ"ז. וראה לקוטי תורה להאריז"ל בראשית על הפסוק ויתהלך חנוך. לקוטי תורה צו (ח, ב ואילך). שם סוף שיר השירים. ושם נסמן. – דמשיח ענינו יחידה.

SICHOS IN ENGLISH